

De Groote Synagoge als bezienswaardigheid

Bijdrage tot de kennis der Geschiedenis
van de Groote Synagoge der Nederl.
Israël. Hoofdsynagoge te Amsterdam

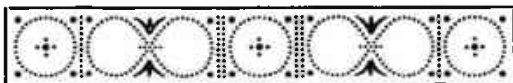
REDE

uitgesproken door den Secretaris
der Hoofdsynagoge
Dr. D. M. SLUYS

bij de publieke bezichtiging van
het gebouw en de bij het Koninklijk bezoek op 1 April 1924
tentoongestelde voorwerpen,
op Woensdag 2 April 1924

DE GROOTE SYNAGOGE ALS BEZIENSWAARDIGHEID

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER
GESCHIEDENIS VAN DE GROOTE
SYNAGOGE DER NEDERL. ISRAËL.
HOOFDSYNAGOGE TE AMSTER-
DAM, DOOR Dr. D. M. SLUYS

Dames en Heeren,

Namens het Kerkbestuur der Ned. Isr. Hoofdsynagoge heet ik U allen welkom en zeg ik U dank voor Uw belangstelling in het onvergetelijk historische moment, dat onze gemeente, de Hoogduitsch-Joodsche gemeente te Amsterdam, gisteren heeft mogen medemaken.

Deze dag vormt een glanspunt in de eeuwenoude betrekkingen van Nederlandsch Israël met ons Vorstenhuis, waaraan wij door banden van diepe toegenegenheid en innige erkentelijkheid zijn verbonden, gelijk wij ook dankbaar en erkentelijk zijn jegens ons geliefd vaderland en de stad onzer inwoning Amsterdam. Dankbaar zijn wij aan Oranje, aan den Stamvader van ons Vorstenhuis, Willem de Zwijger, die hier heeft geplant de vaan der godsdienstvrijheid, het hoogste goed dat een mensch bezit en die zijn overtuiging met zijn bloed heeft bezegeld. Dank aan den grooten Zwijger hebben wij in Nederland een woonplaats gevonden.

Dankbaar ook aan Nederland waar wij zijn geworden en steeds zijn beschouwd als gelijk-gerechtigde burgers. Hebben niet reeds bij resolutie van 12 Juli 1657 de Algemeene Staten de Joden erkend als onderdanen van H.Ed. Hoogmogenden en ingezetenen van de Vereenigde Nederlanden, en in 1744 en 1745 de beteekenis van de Joodsche burgerij erkend, toen zij mede op verzoek van Parnassius dezer gemeente met goed gevolg tusschenbeiden kwamen bij Keizerin Maria Theresia van Oosten-

rijk, die een edict had uitgevaardigd tot verdrijving van de Joden uit Bohemen!

Dankbaar ten slotte aan Amsterdam, waarheen in 1593 uit Spanje en Portugal togen de Joden die daar als schijnchristenen verbleven, maar toen de bloeddorst, de geloofshaat en de hebzucht van de inquisitie zich dan toch ook aan hen vergrepen, zich daaraan onttrokken door de vlucht naar dit gastvrije oord, waar zij na er in het Jodendom, te zijn opgenomen, de stichters zijn geworden van de Portugeesche gemeente. Zij werden gastvrij ontvangen en met de kapitalen die zij medebrachten hebben zij bijgedragen tot de opkomst en den bloei van Amsterdam, waar toen de Oost-Indische en korten tijd later de West-Indische Compagnie werden opgericht. Toen kreeg Amsterdam den naam van Klein Jeruzalem.

42 jaar na de komst der Portugeesche Joden trekken naar Holland's gastvrijen bodem en in de eerste plaats naar Amsterdam, de vluchtelingen, die het fanatisme en de plunderzucht van de woeste soldatenhorden die Duitschland toen doortrokken, ontvlieden. Deze vluchtelingen, zij kwamen naakt en berooid, zij brachten slechts mede hun hoofd en hun armen, hun intellect en hun werkkraft. Het heeft Nederland en Amsterdam nimmer gespeten dien Joden een toevluchtsoord te hebben aangeboden, na wie er nog velen kwamen die er de rechtszekerheid vonden die zij elders misten, het veilige gevoel dat hun leven was geteld als het leven van ieder ander burger.

Zalig moest dat gevoel geweest zijn voor hen die anders zoo verknocht waren aan de plaats hunner inwoning, spijt de ellendige omstandigheden, waaronder zij daar moesten leven en slechts noode de plaats verlieten waar de graven hunner ouders lagen.

En zoo kon het gebeuren, dat in December 1669 5 eenvoudige mannen, wier namen nu zijn gehouwen in de gedenkplaat dezer dagen in den muur dezer Synagoge rechts ingelaten, zich voegden bij Burgemeesteren van Amsterdam. Burgemeesteren van Amsterdam, de aanzienlijkste plaats van de provincie Holland, het machtigste gewest van de Zeven Provinciën, geëerd in Europa en daarbuiten, die machtige mannen ontvingen vriendelijk de 5 eenvoudige lieden, die hun ver-

gunning kwamen vragen om een groote, nieuwe Synagoge te mogen stichten en zij wezen hun den grond ervoor aan op de plaats waar wij nu staan, niet verborgen in slop of steeg, maar vrij aan den openbaren weg en verstrekten hun geld tegen matige rente om deze Synagoge te helpen opbouwen en daarmede is de grondveste gelegd van deze aanzienlijke Joodsche gemeente, die geworden is tot een metropolis in Israël, en daaromheen heeft zich de Joodsche gemeente ontwikkeld, die Amsterdam mede heeft helpen groot maken.

De wanden van deze Synagoge bewaren de herinnering aan het heuglijke feit. Gij ziet hier langs die wanden de eikenhouten betimmering die is bekostigd uit gaven van gemeenteleden bij het 250-jarig bestaan dezer Synagoge; op de friezen waarop bij afwisseling prijken de oude wapens van de Joodsche gemeente en van de stad Amsterdam, is het feit vastgelegd.

Het eerste fries behelst de woorden wier betekenis is: „Geloofd zij God, die ons zijn wonderbare genade heeft bewezen in de stad Amsterdam de hooggeprezene”, ik leg den nadruk op „hooggeprezene” met welken bijnaam Amsterdam altijd genoemd wordt in de Joodsche correspondentie en kronijken van dien tijd en latere jaren. Met die woorden heeft een van de eenvoudige mannen, wier namen in de gedenksteen rechts zijn uitgebeiteld, zijn aantekeningen betreffende de stichting van de Synagoge begonnen, en in die woorden heeft hij zijn dankbaarheid jegens den Allerhoogste uitgestort. Het tweede fries vertelt dat de hoogverheven magistraten van Amsterdam aan de Hoogduitsch-Joodsche gemeente de vrijheid gaven om op deze plek een Synagoge te bouwen in het jaar 5430 A. M. (1670). Het pendant aan den muur rechts vertelt: deze muren zijn beschoten met een betimmering van uitgelezen hout, om getuigenis af te leggen van de vreugde onzer gemeenteleden, toen 250 jaar waren verlopen sedert de inwijding van het gebouw op den eersten dag van het feest van onze vrijheid, (het Paaschfeest) van het jaar 5681 A. M. (1921).

Deze Synagoge is direct na haar stichting een van de bezienswaardigheden van Amsterdam geworden. De wereldreizigers die Amsterdam aandoen, laten niet na haar en haar zuster, het trot-

sche kerkgebouw van de Portugeesche gemeente, te bezichtigen, en zij geven ook uitdrukking aan hun verwondering, dat de Joden hier dezelfde rechten bezitten als hun medeburgers.

Doch ook op hooge bezoeken mag deze Synagoge wijzen. 3 Juni 1768 was een feestdag voor de Hoogduitsch-Joodsche gemeente als de erfstadhouder Prins Willem V binnen de muren van deze Synagoge treedt met zijn jonge gemalin Prinses Wilhelmina van Pruisen en de indruk dien het bezoek nalaat is zoo groot, dat korten tijd later de Koning van Denemarken incognito de Synagoge komt bezoeken en eenigen tijd daarna Prins Heinrich van Pruisen. Beide keeren is de Synagoge op dezelfde wijze als voor de ontvangst van den Stadhouder getooid. Op het Vreugdefeest der Wet, van het jaar 1799 (22 October) bezoeken haar de generaals Brune, Daendels en Dumonceau en den 10 Maart 1814 Hare Keizerlijke Hoogheid de Groothertogin-Weduwe Catharina van Oldenburg.

Na dien tijd zijn alleen in deze Synagoge vorsten gekomen, gekroond met de kroon van de Thora... tot den dag van gisteren, toen de draagster van het hoogste gezag in ons land, zij die bij de gratie Gods er Koninginne is, Hare Majesteit Wilhelmina der Nederlanden dezen gewijden bodem betrad, en plaats nam op den voor haar ingerichten vorstelijken zetel, in de bank waar anders bestuurderen dezer gemeente zetelen.

Boven de wapens van het Vorstelijk gezin ziet gij geborduurd het vers II Samuel VII:16 „Uw Huis en Uw Regeering zullen in eeuwigheid voor U bevestigd zijn. Uw troon zal vast zijn tot in eeuwigheid”, welk vers ook geborduurd was op den zetel ingenomen door Prins Willem V en zijn gemalin. En toen ik het voorrecht had Hare Majesteit erop attent te mogen maken, riep Zij Haar dochter erbij, aan wie ik het eveneens moest uitleggen en mocht ik uit Haar mond vernemen: het is een heerlijke herinnering. God lof, de profetie in die woorden gelegen, zij is tot in onze dagen aan het Huis van Oranje bewaarheid geworden. Mogen onze nazaten tot in verre dagen haar ook verwezenlijkt zien.

Wat gij binnen de Synagoge, binnen wier muren gij U bevindt, aanschouwt, is behalve het eigenlijke bouwwerk als muren, banken, vensters, dak en zuilen, alles het geschenk van ge-

loofsgenooten. De witmarmeren Heilige Arke, de ramen in gebrand glas daarboven, de electrische kronen, de centrale verwarming, de eikenhouten betimmering, de kandelaars, marmeren gedenktafel en gedenkplaten, dit alles zijn geschenken, evenals de tooisels, thans de muren sierende, wier rijk kleurengamma gij nu moogt bewonderen en die vertegenwoordigen een periode van 200 jaar. En deze zijn slechts een klein deel van de vele voorhangen, die de gemeente behoeft voor haar 9 Synagogen.

Op de gedenkplaten is ingegrift rechts de herinnering aan de mannen, die deze Synagoge hebben gesticht, links die aan het Koninklijk bezoek van gisteren. De platen zijn tegelijk aangebracht. En als gij nu mocht vragen, is er dan een innerlijke samenhang tusschen deze beide, laat mij U dan antwoorden, dat het Koninklijk bezoek is een gevolg van de viering van het 250-jarig bestaan dezer Synagoge. Toen immers H. M. bij dat heuglijk feest ons spontaan heeft gelukgewenscht, en bij de volgende audiëntie het Kerkbestuur Haar ervoor dank zeide, toen ontwikkelde zich het gesprek over de viering van het feest en werd het stoute woord gesproken, waarbij zij werd uitgenoodigd de Synagoge te bezoeken, een woord, dat zij niet afwees. Daarom vermelden die gedenkplaten als twee gelijkwaardige gebeurtenissen het feit van de stichting en het feit van het bezoek en deelt de gedenkplaat links mede, dat in het regeeringsjaar waarin de Koningin haar zilveren jubileum heeft gevierd, zij de Groote Synagoge getooid met de versiering, aangebracht bij het 250-jarig bestaan, heeft bezocht.

Het zij mij vergund U nog eenige woorden te zeggen betreffende de gewijde voorwerpen hier ten toon gesteld.

Deze siertorens met kronen van gedegen goud, dit schild voorstellende Mozes en Aaron en getooid met 3 diademen, die van de leer, van het priesterschap en van het koningschap — den vierden diadeem, dien van den goeden naam, drage een ieder — alsmede deze kan en schotel voor de handenwasschingen der Priesters als zij op de feestdagen den priesterzegen over de gemeente uitspreken, zijn het geschenk van een vromen erflater, Josele zoon van Elkana Halevie, die daarbij tevens een wetsrol heeft geschonken. Deze gouden kroon prijkkende op de wetsrol ge-

huld in een mantel van goudstof, is met die beide in het jaar van de regeeringsaanvaarding van onze Koningin geschonken. Van lateren datum is dit tooisel voorstellende het voorhof van den tabernakel, waarop rust de arke des verbonds bewaakt door de cherubiem. Het voorhang is het beroemde Rintel-voorhang. Bovenin het devies „Gode gewijd”, daaronder de kroon van de Thora en de tafelen met de 10 geboden, geflankeerd door het vers Malachie III.22 „gedenk de leer van Mijn dienaar Mozes, die ik hem heb geboden op den Choreb”, 't vers dat tevens prijkt in 't medaillon van gebrand glas boven de Arke. Het geeft voorts weer de gewijde voorwerpen in den tempel in gebruik en de opdracht van de gevers. Deze zilveren lichter bewerkt naar het model van den tempelluchter, die echter slechts zeven armen had, wordt gebezigd op het Inwijdingsfeest gevierd ter herinnering aan den tempelreining na de verdrijving van de Syriërs uit den door hen ontwijden tempel, door Juda den Mac-cabeër. Deze andere kunstig vervaardigde zilveren kan en schotel zijn onlangs aan de gemeente geschonken door de kinderen van een overleden gemeentelid, die ze de pieuse bestemming door hun vader daaraan gegeven wilden doen blijven behouden en ze daarom der gemeente aanboden voor de handenwasschingen van de Priesters.

Het protocol, dat gij hier op den voorlezerslezenaar ziet, is opengeslagen op de bladzijde waar het verhaal van het bezoek van Prins Willem V begint.

De besnijdenisstoelelen die thans niet meer worden gebezigd, dateeren resp. uit de jaren 1755 en 1768.

Het perkamenten handschrift, bevattende den tekst der Feestgebeden, is opengeslagen op een van de bladen waar het het kostelijkst is versierd. Het heeft de belangstelling van de Hooge Vrouwe in hooge mate mogen wekken.

Gij kunt U nu zelf verder bij het defileeren langs de voorwerpen dat thans een aanvang kan nemen, een voorstelling vormen van de waarde die zij voor de Gemeente bezitten.
